

Z VĚDECKÉHO ŽIVOTA

Výuka práva pomocí *Problem Based Learning*. Zpráva ze semináře profesora *Richarda Grimese* pořádaného na Právnické fakultě Univerzity Karlovy

Každý vzdělávací proces – právní vzdělávání nevyjímaje – se sestává ze tří klíčových proměnných: osoby učitele, osoby studenta a vzdělávací metody. A právě poslední jmenované, konkrétní metodě výuky práva, věnovalo dne 25. dubna 2016 Mezioborové centrum rozvoje právních dovedností Právnické fakulty Univerzity Karlovy seminář s názvem *Jak více vtáhnout studenty do výuky – inspirace z Velké Británie*. Lektorem semináře byl přední anglický odborník na inovativní metody právního vzdělávání, emeritní profesor právnické fakulty univerzity v Yorku (*York Law School*) *Richard Grimes*. Hlavní téma pak představovala metoda výuky zvaná *problem-based learning*.

Problem-based learning (PBL), jež bychom mohli volně přeložit jako vzdělávání prostřednictvím řešení (konkrétních) problémů, představuje alternativu k tradičnímu, na přednášky spoléhajícímu vzdělávání. Přesto, že se metoda v různých oborech a různých podobách využívá již několik desetiletí, do hájemství tradičně konzervativního právního vzdělávání začala pronikat teprve relativně nedávno. Za doklad této skutečnosti slouží i to, že když se na konci minulého desetiletí na univerzitě v Yorku zakládala *York Law School*, byla teprve druhou právnickou fakultou v Evropě (po fakultě v Maastrichtu), jejíž studijní plán se převážně spoléhal právě na PBL.¹ Za zmínku stojí jistě i to, že za úmyslem založit výuku na PBL stál stejně tak úspěch této metody při výuce medicíny a jiných oborů, jako snaha odlišit se od ostatních právnických fakult a přitáhnout tak větší množství potenciálních studentů, ze kterých si bude moci fakulta vybírat.

Jak je právo pomocí PBL vyučováno? Vyjděme ze zkušeností yorské právnické fakulty, o které zejména mluvil *Richard Grimes*. Jak již bylo řečeno, yorská právnická fakulta využívá PBL jakožto hlavní vzdělávací metodu. Dle slov *R. Grimese* trvala příprava kurikula tříletého bakalářského studia rok práce tří vysokoškolských pedagogů. Jejím výsledkem pak bylo vypracování 90 vzájemně provázaných případů (problémů; tj. 30 případů na akademický rok), které svým zaměřením pokrývají tradiční obsah výuky práva (tj. všechna významná témata ze všech významných právních odvětví), a dále „příručka“ pro učitele popisující vedle jiného vzdělávací cíle každého z případů a obsahující faktické i metodologické informace pro učitele (nebot v tomto systému učitelé nevyučují jeden úzce profesně zaměřený předmět, ale spolupracují se studenty na případech ze všech právních odvětví).

Samotný výukový proces, respektive práce s (každým) případem, probíhá ve třech fázích. Na začátku první fáze se sejde malá skupina studentů (tzv. *student law firm*, mívá obvykle kolem 12 studentů a pro studenty představuje jakousi třídu, se kterou tráví celý akademický rok, respektive celé studium) v seminární místnosti, kde jí je předestřen případ (problém). Obvykle se jedná o příběh ilustrující běžnou právní situaci (například výpověď z nájmu bytu). Studenti následně ve skupině postupují dle předem daných pravidel analýzy případu. Nejprve identifikují, co o případu vědí a které informace jim naopak chybí, popíší zainteresované strany a jejich zájmy (v případě výpovědi z bytu např. nájemce a zájem na získání kauce, kterou mu pronajímatel nevrátil). Následně sepíší pořadí, v jakém se jednotlivé události v případě

¹ Od doby svého založení si fakulta buduje jméno špičkové vzdělávací instituce, která se mimo jiné umísťuje na vrchních místech různých žebříčků, srov. <<https://www.york.ac.uk/law/>>.

staly. Teprve poté přichází na řadu úvahy o tom, jakých právních oblastí se příběh týká. Příběhy jsou voleny tak, aby měly více vrstev, které zasahují do více právních odvětví (neboť tak zpravidla vypadají běžné případy, se kterými se právníci setkávají v praxi). Na závěr první fáze studenti výsledky své dosavadní činnosti seskupí do širších právnických kategorií (např. na okruh „škoda způsobená na cizí věci-bytu“, „možnosti započíst kauci pronajímatelem“ apod.) a zformulují otázky, na něž budou hledat odpovědi (*research questions*; např. zda lze kauci započíst jako náhradu za běžné opotřebení bytu). První fáze trvá zpravidla méně než dvě hodiny a po jejím skončení se studenti rozcházejí k samostudiu, ve kterém hledají odpovědi na *research questions*. Předpokládá se, že každý ze studentů bude hledat odpovědi sám, yorská praxe však ukázala, že v některých případech si studenti už v této fázi organizují rozdělení různých úkolů mezi sebe.

Po čtyřech dnech se skupina opět schází, aby studenti navzájem sdíleli odpovědi na své *research questions*. Setkání skupiny řídí jeden ze studentů, jiný pořizuje zápis. Tato fáze obvykle zabírá kolem 40 minut a jejím výsledkem je tzv. *report*, který shrnuje mezitímní závěry skupiny, respektive její analýzu případu. V ideálním případě až v této chvíli vstupuje do vzdělávacího procesu vyučující, tzv. tutor, který byl přítomen i na prvním setkání studentů. Zatímco na prvním setkání bylo jeho úkolem především sledovat a povzbuzovat činnost *student law firm* (a eventuálně zasáhnout, pokud by se skupina příliš vzdálila od vzdělávacích cílů daného případu), na závěr druhého setkání dává tutor studentům zpětnou vazbu (hodnotí *report*). Smyslem hodnocení je však především nasměrovat studenty co nejvíce k předepsaným vzdělávacím cílům případu. Tutor tak například studenty upozorní na existenci důležitých soudních rozhodnutí, které ve svých úvahách opomněli. Po zpětné vazbě tutor odchází a nechává skupinu reformulovat původní *research questions* do přesnější podoby, eventuálně formulovat *research questions* nové.

Poslední fáze navazuje zpravidla po dvou až třech dnech a v jejím průběhu studenti tutorovi prezentují finální výsledek svého bádání. Tutor zkontroluje, zda byla dostatečně pokryta veškerá předepsaná témata a následně předává skupině další (nový) problém, při jehož řešení se třífázový postup opět opakuje.

V průběhu jednoho týdne každá *student law firm* pracuje zpravidla na dvou až třech případech. Skupinová setkání doplňují jednou týdně dvouhodinové *plenary sessions* celého ročníku (přibližně 150 studentů), které se ze všeho nejvíce podobají sokratsky vedené přednášce na téma související s řešením právě probíraných příkladů. Účast na přednáškách, stejně jako na setkáních *student law firm*, je dobrovolná.

PBL staví na několika základních principech, které mohou sloužit jako inspirace i pro tradičnější metody výuky práva. Představíme čtyři základní. PBL zejména přenáší velký díl odpovědnosti za výsledek výukového procesu z učitelů na studenty. Záleží především na studentech, jak plně využijí možností k samostudiu a jak odpovědně se postaví k hledání odpovědi na položené otázky. Úkolem tutora je toliko sledovat a usměrňovat studentskou snahu. Ani yorstí studenti přitom nejsou andělé, někdy potřebují podporu tutora, občas s ním potřebují zažít nepříjemný rozhovor na téma, zda by raději nechtěli studia zanechat, když se mu nevěnují dostatečně. I proto je tutor na všech studentských setkáních přítomný a monitoruje míru zapojení jednotlivých studentů, aby případně sám včas mohl zakročit proti excesům. Primární odpovědnost za to, co se studenti ve škole naučí, ovšem leží na samotných studentech. I proto každý student prochází ústním přijímacím pohovorem, kde mu je vysvětlen systém studia i významnost osobní motivace studenta. Studenti neustále cítí sepětí toho, co se učí, se skutečným životem a právní praxí – konečně, nedostatečné sepětí s praxí bývá tématem studentských kritik téměř všech právnických fakult. Díky PBL navíc studenti nejenomže přebírají podstatný díl odpovědnosti za vlastní vzdělání, ale osvojují si taktéž užitečné dovednosti, jakými jsou práce ve skupině, samostatná práce či práce se zdroji.

Druhým z významných principů yorského přístupu k výuce práva je, že se vzdělávací proces odehrává v širokém kontextu a studenti se učí o právu přemýšlet holisticky. Případy zasahují do více právních odvětví, v různých případech nahlíží na problémy očima různých právních profesí (zadání případů jsou formulována tak, aby se role měnily), během studia všichni absolvují praxe v nejrůznějších institucích, při výuce používají právní i mimoprávní zdroje (např. novinové články).

Princip třetí: učitelé nedávají správné odpovědi. Navádějí studenty na klíčová rozhodnutí či ustanovení zákonů, ale nefungují jako někdo, kdo po vypracování domácího úkolu autoritativně předestře správné řešení. Důvody proto jsou dva základní: předávání správných odpovědí předně vede studenty k tomu, že se přestávají domácí práci věnovat s původní vervou – správné odpovědi přece nakonec dostane každý. A pak: ani v právní praxi nebývá řada odpovědí černobílých, ale záleží na schopnosti dohledat či vymyslet dobré argumenty a své řešení problému obhájit. Důležitější než najít správnou odpověď je podle PBL problém správně analyzovat. Současně to ovšem neznamená, že by PBL nabízela prostor pouze k rétorickým a argumentačním cvičením. Jak už bylo předestřeno, každý z případů má pevně stanovené (materiální) oblasti, kterých se studenti při svém postupu mají věnovat.

Poslední princip spočívá v tom, že většina efektivního učení se odehrává ve skupině, nebo také ve skupině. Studenti tráví ve svých *student law firms* mnoho času, probírají všechny případy, mnohdy se společně učí, scházejí a připravují na zkoušky. Zkoušky na *York Law School* jsou ostatně také pojaty netradičně. Studenti se dva dny před jejich konáním dozvědí případy, kterých se zkoušky budou týkat (podobně jako kdyby se studenti právnické fakulty dva dny před klauzurními pracemi dozvěděli konkrétní klauzurní případy). Dvoudenní předstih slouží k tomu, aby se o případech ve svých skupinách bavili, zkoušeli v nich nacházet právně relevantní roviny a ty analyzovali. V den zkoušky se pak každý student individuálně dozví otázky k daným případům a s pomocí jakékoli literatury, kterou si přinese, vypracovává odpovědi.²

Český čtenář se při čtení popisu fungování yorské právnické fakulty jistě neubrání povzdechu – práce se skupinami 12 studentů a ročníkem o velikosti 150 studentů se nedá srovnávat s podmínkami na českých právnických fakultách. Tato námitka určitě je na místě, neznamená ovšem, že by PBL nebylo možno využít i v jiných podmínkách. Dokládají to zkušenosti řady jiných právnických fakult, které se metodou PBL inspirovaly i přesto, že z ní neučinily svoji dominantní učební metodu. Na seminářích či ve volitelných předmětech tedy může PBL či její prvky nalézt své uplatnění i u nás už dnes – mělo by se tak dít nejen proto, že se jedná o metodu vedoucí studenty k odpovědnosti, ale i z toho důvodu, že proces poznávání spojuje s pozitivními prožitky, čímž jej činí efektivnějším a atraktivnějším. Není ostatně třeba slepě věřit nám. Yorská právnická fakulta je na návštěvy kolegů z jiných fakult zvyklá a vítá je. Není tedy nic jednoduššího, než se do severní Anglie dojet přesvědčit na vlastní oči.

Michal Urban* – Tomáš Friedel**

² Na okraj poznamenáváme, že ve zkušebních komisích yorské právnické fakulty se pravidelně vyskytují učitelé z jiných právnických fakult, kteří dohlížejí nejen na regulérnost a dostatečnou přsnost zkoušek a jejich hodnocení, ale vyjadřují se i k celkové atmosféře a fungování právnické fakulty, což nepochybně brání v tom, aby se tato alternativní právnická škola příliš vzdálila realitě.

* JUDr. Mgr. Michal Urban, Ph.D., Mezioborové centrum rozvoje právních dovedností a Katedra politologie a sociologie, Právnická fakulta Univerzity Karlovy. E-mail: urban@prf.cuni.cz. Text vznikl v rámci programu PRVOUK 17 „Vědy o společnosti, politice a médiích ve výzvách doby“, řešeném na Právnické fakultě Univerzity Karlovy.

**Mgr. Tomáš Friedel, Mezioborové centrum rozvoje právních dovedností a Katedra politologie a sociologie, Právnická fakulta Univerzity Karlovy. E-mail: friedel@prf.cuni.cz.